

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2025. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.30>

УДК 334:336.7

О. М. Гладчук,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2362-1224>

В. М. Харабара,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8555-6440>

КОНЦЕНТРАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

O. Hladchuk,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance and Credit,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

V. Kharabara,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance and Credit,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

CONCENTRATION OF THE BANKING SECTOR IN UKRAINE

У статті досліджено сучасний стан концентрації банківського сектору України, з урахуванням його структури та причин прискорення фінансової консолідації на тлі глобалізаційних процесів. Описано позитивні і негативні наслідки концентрації банківського капіталу в країні. Охарактеризовано консолідаційні процеси в українському банківському секторі за останні 20 років. Зазначено, що концентрація банківського сектору України здійснюється переважно через механізми злиття, приєднання і поглинання банків. Проаналізовано динаміку значень індексів концентрації п'яти найбільших банків та індексу Херфіндаля-Хіршмана за активами банківських секторів європейських країн, у тому числі й України. Здійснено порівняння значень індексів концентрації українського банківського сектору з аналогічними індексами країн ЄС, збільшення яких також зумовлене зменшенням чисельності працюючих банків і зростанням рівня конкуренції. Охарактеризовано динаміку часток найбільших (одного, п'яти, десяти і двадцяти) банків у чистих активах українського банківського сектору за 2013-2024 роки, а також індекси Херфіндаля-Хіршмана за загальними і чистими активами та депозитами фізичних осіб. Визначено ступінь концентрації банківського сектору України базуючись на вказаних значеннях індексів концентрації, а також описано особливості впливу концентраційних процесів на функціонування українського банківського сектору. Вказано, що в українському банківському секторі відмічається вищий ступінь конкуренції між крупними банками і менший між дрібними банками, що й надалі може продовжувати викривляти ситуацію у бік ринкової переваги крупних банків. Визначено рівень і динаміку значень частки активів 5 найбільших банків в активах банківської системи, як важливого індикатора економічної безпеки країни. Вказано на значний обсяг концентрації банківського капіталу у державних банках і можливі негативні наслідки таких процесів.

The article analyzes the current state of concentration in the banking sector of Ukraine, taking into account its structure and the reasons for the acceleration of financial consolidation against the background of globalization processes. Positive and negative consequences of banking capital concentration in the country are described. The consolidation processes in the Ukrainian banking sector over the past 20 years are characterized. It is noted that the concentration of the banking sector of Ukraine is carried out mainly through the mechanisms of mergers, acquisitions and takeovers of banks. The dynamics of the concentration indices of the five largest banks and the Herfindahl-Hirschman index by assets of the banking sectors of European countries, including Ukraine, are analyzed. The author compares the values of the concentration indices of the Ukrainian banking sector with similar indices of the EU countries, the increase of which is also due to a decrease in the number of operating banks and an increase in the level of competition. The dynamics of the shares of the largest (one, five, ten and twenty) banks in the net assets of the Ukrainian banking sector for 2013-2024, as well as the Herfindahl-Hirschman indices for total and net assets and deposits of individuals are characterized. The degree of concentration of the banking sector of Ukraine is determined based on the specified values of the concentration indices, and the peculiarities of the impact of concentration processes on the functioning of the Ukrainian banking sector are described. It is indicated that the Ukrainian banking sector is characterized by a higher degree of competition between large banks and a lower degree of competition between small banks, which may continue to distort the situation in the direction of market advantage of large banks. The level and dynamics of the share of assets of the 5 largest banks in the assets of the banking system as an important indicator of the country's economic security are determined. A significant amount of concentration of bank capital in state-owned banks and possible negative consequences of such processes are indicated.

Ключові слова: банки, державні банки, банківський сектор, концентрація банківського сектору, індекс Херфіндаля-Хіршмана, індекси концентрації банків.

Keywords: banks, state-owned banks, banking sector, banking sector concentration, Herfindahl-Hirschman index, bank concentration indices.

Постановка проблеми. Динамічні процеси глобалізації і цифровізації у всіх економічних сферах загалом, та й у банківництві зокрема, слугують певним каталізатором нарощування банківських ресурсів і капіталу. Однією із найбільш помітних ознак розвитку сучасного українського банківського сектору стала його консолідація і централізація, зменшення чисельності працюючих банків із одночасним їх зростанням.

Український банківський сектор останні десятиліття перебуває в умовах постійної нестабільності і структурної трансформації зумовленої чинниками різного походження (економічними, політичними, соціальними, технологічними, епідеміологічними тощо), багато банків не змогли пристосуватися до нових умов функціонування і припинили свою діяльність. Однак саме від ефективної і налагодженої роботи банків залежить сталий розвиток всієї економіки. Банки акумулюючи і перерозподіляючи фінансові ресурси мають кращі можливості підтримати фінансову систему в умовах війни і соціально-економічної нестабільності. А консолідаційні та концентраційні процеси в секторі безпосередньо впливають на ефективність його функціонування у нинішніх надскладних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню процесів банківської концентрації, централізації і консолідації присвячені наукові праці багатьох українських і зарубіжних учених. Зокрема, Циганова Н.В. досліджувала механізми концентрації і централізації банківського капіталу та їх вплив на конкуренцію в умовах глобалізації [1]. Базилевич В. і Филюк (Колоша) В. описували шляхи регулювання концентрації в банківському секторі [2]. Березовик В.М. і Прозоров Ю.В. аналізували межі концентрації

державного банківського капіталу та інститути координації кредитування економіки [3]. Гасюк М.О. оцінювала індекси концентрації банківської системи України за 2010-2015 роки [4]. Ігнатюк А. та Колоша В. визначали рівень концентрації вітчизняного ринку банківських послуг і його вплив на конкуренцію [5]. Бергер А., Клаппер Л., Турк-Арісс Р. і Фереїра К. у своїх наукових працях досліджували вплив концентрації банківського сектору на його ефективність і дійшли висновків, що відносно високий ступінь концентрації банківського сектору підвищує ефективність його функціонування, хоча й існує ризик ірраціональної поведінки найбільших банків [6,7].

Однак сучасний стан концентрації банківського сектору України, з урахуванням його структури та причин прискорення фінансової консолідації на тлі глобалізаційних процесів залишається малодослідженим і потребує подальшого обґрунтування й аналізу.

Метою статті є оцінка ступеня концентрації українського банківського сектору та його структури в динаміці у порівнянні з іншими європейськими країнами, а також його вплив на економічну безпеку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність концентрації капіталу банків обумовлюється: універсалізацією і диверсифікацією діяльності банків; можливістю використання ефекту масштабу для підвищення ефективності роботи банків; зростанням конкуренції; покращенням іміджу та підвищенням ступеня довіри потенційних та існуючих клієнтів; дотриманням законодавчих вимог і пруденційних нормативів НБУ; забезпеченням належного рівня стабільності, платоспроможності та безпеки діяльності банків; збільшенням масштабів діяльності і зміною форм ведення бізнесу клієнтів банків і т.п. Різноманітні кон'юнктурні коливання і політико-економічні кризи теж призводять до зменшення чисельності банків, їх поглинань чи об'єднань.

Базилевич В. і Филюк В. під концентрацією банківського сектору розуміють зосередження важливих економічних показників діяльності банків

(сума сформованого капіталу, активів / кредитів, вкладів, тощо) в одній чи кількох банківських установах шляхом примноження ними власних і залучених ресурсів, а також їх злиття або поглинання задля одержання вищого обсягу прибутку і посилення ринкової позиції [2].

Циганова Н.В. оперує також категорією «консолідація банків» і зазначає, що це: «процес об'єднання їхніх ресурсів у різних організаційних формах і на різних правових засадах. Консолідація банків – це економічне явище, що супроводжується зменшенням кількості банків і зростанням їх розміру і ринкової частки, яке веде до посилення контролю у банківській галузі» [1; с.58].

Концентрація банківського сектору супроводжується як позитивними так і негативними наслідками. Зокрема, на мікрорівні концентрація банків впливає на ступінь банківської конкуренції; на макрорівні – зростає стабільність, ресурсозабезпеченість і конкурентоспроможність банківського сектору, розвиваються інновації у банківській галузі, поліпшується обслуговування і фінансування реального сектору економіки, що стимулює економічне зростання. Банківські сектори із помірно високим ступенем концентрації є більш стійкими до негативних впливів зовнішніх ризиків, прибутковішими і легше контролюються державними наглядовими органами. Проте, можливості монопольного (олігопольного) ціноутворення при значній концентрації сектору знижують стимули до вдосконалення і подальшого розвитку діяльності банків, порушення інтересів деяких секторів банківських клієнтів (особливо малого та середнього бізнесу), а також надмірної концентрації ризиків під час економічних криз і потрясінь у надто великих банках, щоб дозволити їм збанкрутувати.

Погоджуємося з думкою Березовика В.М. і Прозорова Ю.В., що «концентрація банківського капіталу в певних секторах (приватний, державний або іноземний) впливає на формування клієнтської бази та кредитної політики банків, а відповідно на ризик-апетити банківських установ та рівень конкуренції в цілому на банківському ринку» [3].

У сучасному українському банківництві вперше тенденція до скорочення чисельності банків була зафіксована після кризи у 1998 році, коли відбувалося падіння курсу гривні і знецінювався капітал банків, а вимоги НБУ до розміру мінімально необхідного капіталу на той час були зафіксовані у євро. Після десятиліття певної стабілізації діяльності українського банківського сектору, у результаті економічних криз 2008 і 2014 років кількість діючих банків знову почала різко скорочуватись.

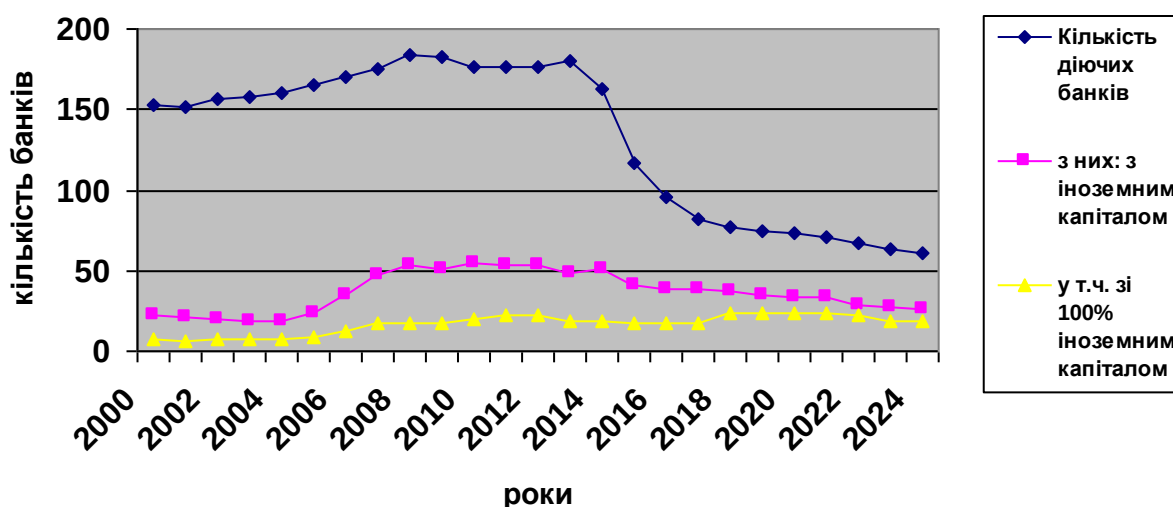

Рис. 1. Динаміка кількості діючих в Україні банків за 2000-2024 роки [8]

За останні двадцять п'ять років максимальною була чисельність банків у 2008 році – 184 банки, а мінімальною у 2024 році – 61 банк (рис. 1.), варто зазначити, що на даний час не спостерігається створення нових банків (навіть малих, місцевих чи спеціалізованих), відбувається їх укрупнення, універсалізація і централізація. Найчастіше централізація банківського капіталу в Україні здійснюється через механізми злиття, приєднання і поглинання банківських установ.

Для проведення числового аналізу і оцінювання ступеня концентрації у банківництві застосовують перелік відповідних показників. Одним із найбільш важливих показників, які описують ступінь концентрації банківського сектору є індекс Херфіндаля – Хіршмана (ННІ), чим він більший, тим вищим є ступінь концентрації у секторі. Вважається, що

банківський сектор є низькоконцентрованим, якщо значення ННІ є меншим за 1000; помірно концентрованим, якщо значення ННІ перебуває у діапазоні від 1000 до 1800; висококонцентрованим, якщо значення ННІ є вищим від 1800.

Також для оцінювання ступеня концентрації банківського сектору застосовують індекси концентрації одного найбільшого банку – CR1, трьох банків – CR3, п'яти банків – CR5 і десяти банків – CR10. Їх визначають за допомогою додавання ринкових часток участі вказаної кількості найбільших банків сектору.

Вважається, що якщо значення індексу концентрації CR3:

- менше 45%, то банківський сектор – низькоконцентрований;
- від 45% до 70%, то банківський сектор – середньоконцентрований;
- більше 70%, то банківський сектор – висококонцентрований.

Якщо значення індексу концентрації CR5:

- менше 40%, то банківський сектор є низькоконцентрованим і з вільною конкуренцією;
- від 40% до 60%, то банківський сектор є середньоконцентрованим і з монополістичним різновидом конкуренції;
- від 61% до 80%, то банківський сектор є висококонцентрованим і з олігополістичною конкуренцією;
- більше 81%, то банківський сектор дуже висококонцентрований і монополійний.

Розглянемо в динаміці частку активів п'яти найбільших банків у банківських секторах європейських країн, у тому числі й України за 2019-2023 роки у Таблиці 1.

Як ми бачимо, індекс концентрації п'яти найбільших банків (CR5) є найвищим (вище 80%) у Греції, Естонії, Кіпрі, Латвії, Литві, Нідерландах, Фінляндії і Хорватії, а найнижчим (менше 40%) в Австрії, Люксембурзі та Німеччині. Такі ж значення індексу CR5, як і в Україні, мають банківські

сектори Ірландії, Румунії, Угорщини, Швеції і коливаються у діапазоні верхньої межі значень для середньоконцентрованого банківського сектору.

Таблиця 1. Частка активів 5 найбільших банків у банківських секторах країн Європи у 2019-2023 роках, % [9, 10]

Країна \ Рік	2019	2020	2021	2022	2023	Зміна
Австрія	36	39	39	40	38	+2
Бельгія	74	75	76	72	73	-1
Болгарія	63	67	67	68	77	+14
Греція	97	97	96	96	96	-1
Данія	66	67	66	66	65	-1
Естонія	93	94	93	91	90	-3
Ірландія	50	56	60	66	69	+19
Іспанія	67	66	69	70	69	+2
Італія	48	49	52	51	49	+1
Кіпр	86	86	87	92	92	+6
Латвія	83	88	87	88	88	+5
Литва	90	92	90	90	90	-
Люксембург	28	31	30	31	32	+4
Мальта	75	76	76	75	75	-
Нідерланди	85	84	84	83	82	-2
Німеччина	31	34	32	35	33	+2
Польща	50	54	57	57	58	+8
Португалія	73	74	74	72	72	-1
Румунія	63	62	63	61	63	-
Словаччина	76	77	79	79	77	+1
Словенія	61	67	69	71	74	+13
Угорщина	53	50	52	56	60	+7
Україна	61	59	53	58	56	-5
Фінляндія	80	80	80	82	80	-
Франція	49	49	49	47	45	-4
Хорватія	80	81	81	83	82	+2
Чехія	65	66	65	65	65	-
Швеція	54	55	55	58	57	+3

Схожу динаміку ми можемо спостерігати при аналізі індексу Херфіндаля – Хіршмана (ННІ) за активами банківських секторів країн Європи за 2019-2023 роки у Таблиці 2.

Найвище значення ННІ за активами (більше 1800) відмічається у банківських секторах Греції, Естонії, Кіпру, Литви, Нідерландів і Фінляндії, а найменше (нижче 500) Австрії, Люксембургу і Німеччини.

Таблиця 2. Динаміка значень індексу Херфіндаля – Хіршмана за активами у банківських секторах країн Європи [9, 10]

Країна \ Рік	2019	2020	2021	2022	2023	Зміна
Австрія	369	407	407	424	395	+26
Бельгія	1 246	1 299	1 319	1 189	1 191	-55
Болгарія	992	1 133	1 122	1 136	1 363	+371
Греція	2 382	2 320	2 273	2 244	2 223	-159
Данія	1 170	1 250	1 149	1 258	1 205	+35
Естонія	2 545	2 578	2 540	2 244	2 124	-421
Ірландія	665	811	850	969	1 065	+400
Іспанія	1 110	1 082	1 271	1 327	1 331	+221
Італія	643	675	779	760	716	+73
Кіпр	2 276	2 285	2 327	2 670	2 695	+419
Латвія	1 596	1 912	1 848	1 941	2 010	+414
Литва	2 289	2 408	2 391	1 975	1 910	-379
Люксембург	277	309	293	316	332	+55
Мальта	1 548	1 620	1 701	1 758	1 727	+179
Нідерланди	2 039	2 001	2 143	2 194	2 088	+49
Німеччина	277	325	289	326	323	+46
Польща	688	753	818	833	868	+180
Португалія	1 225	1 239	1 258	1 204	1 194	-31
Румунія	971	997	997	1 018	1 063	+92
Словаччина	1 404	1 430	1 511	1 510	1 439	+35
Словенія	1 008	1 189	1 415	1 491	1 629	+621
Угорщина	921	820	870	950	1 080	+159
Україна	1 268	1 095	973	1 126	1 092	-176
Фінляндія	2 420	2 250	2 200	2 340	2 110	-320
Франція	654	688	661	606	567	-87
Хорватія	1 564	1 582	1 589	1 638	1 623	+59
Чехія	1 082	1 106	1 099	1 076	1 050	-32
Швеція	791	786	773	875	836	+45

Варто зазначити, що структура банківського сектору переважно є більш концентрованою у невеликих країнах і у тих країнах, де відбувається його реструктуризація. Банківські сектори великих європейських країн, зокрема Франції, Німеччини й Італії, є менш концентрованими та більш конкурентними, включаючи потужні ощадні та кооперативні банківські установи. «Виняток становлять такі країни, як Австрія і Люксембург. У першому варіанті через структуру банківського сектору, яка є схожою до структури банківської системи у великих країнах, а в останньому – через наявність великої кількості іноземних кредитних організацій» [4 с. 102-103].

Для українського банківського сектору значення ННІ коливається у межах діапазону помірно концентрованого банківського сектору. Зростання значень більшості індексів, які описують ступінь концентрації в банківських секторах європейських країн, зумовлене зменшенням чисельності працюючих банків. Отож порівнюючи значення індексів концентрації українського банківського сектору з аналогічними індексами країн ЄС, ми бачимо, що вони є доволі прийнятними.

Розглянемо детальніше частки найбільших банків у чистих активах українського банківського сектору за 2013-2024 роки на Рис.2.

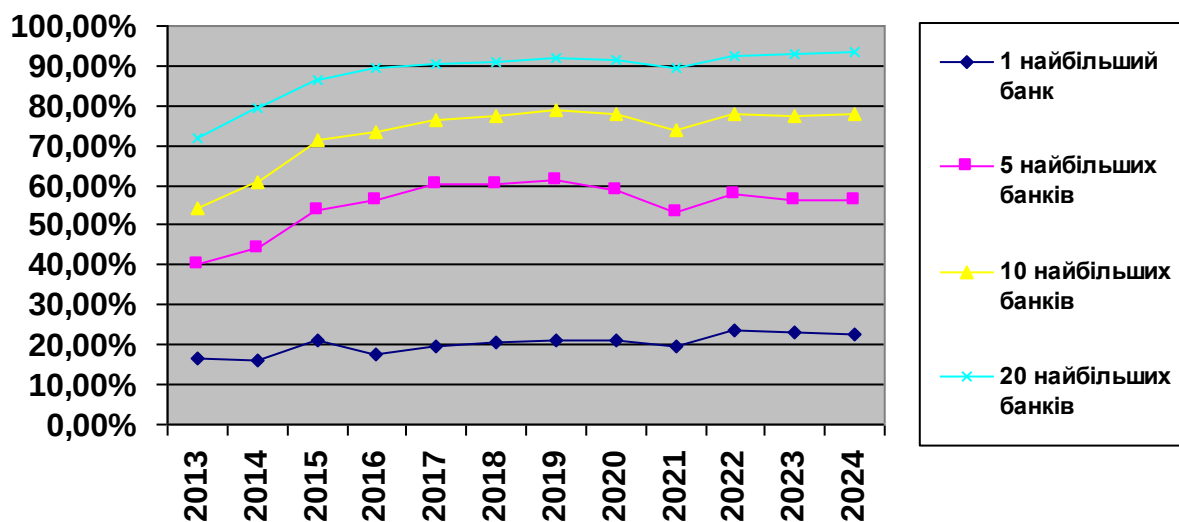

Рис 2. Частка найбільших банків у чистих активах українського банківського сектору в 2013-2024 роках [10]

Станом на кінець 2024 року 1 найбільший український банк (АТ КБ «Приватбанк») володіє 22,6% чистих активів сектору, 5 найбільших банків (АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», АБ «Укргазбанк», АТ «ПУМБ») – 56,1%, 10 найбільших банків – 77,8%, 20 найбільших банків – 93,4%, тобто всі інші банки (а саме 41 банк) разом володіють лише 6,6% від усіх чистих активів банківського сектору України, хоч вони, як і інші банки дотримуються обов’язкових мінімальних розмірів регулятивного капіталу визначених НБУ.

Частка активів 5 найбільших банків в активах банківської системи є також і важливим індикатором банківської безпеки країни. Відповідно до чинних Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України 2013 року, його значення у діапазонах: 41-50% відповідає небезпечному рівню, а 51-60% - критичному рівню [11]. Як ми бачимо з Рис. 2., починаючи з 2015 року значення цього індикатора з «небезпечного» стало «критичним», а у 2017-2019 роках перевищувало навіть і його. А це означає, що такий високий рівень концентрації негативно впливає на стан фінансової безпеки самого банківського сектору й економічної безпеки країни загалом.

Згідно офіційних статистичних даних НБУ в українському банківському секторі ми можемо спостерігати класичний розподіл за Парето, коли 20% банків володіють 75-80% чистих активів сектору, тоді як решта 80% українських банків (майже 50 банків) володіють лише 20-25% чистих активів сектору. Також варто відмітити вищий ступінь конкуренції між крупними українськими банками і меншу конкуренцію між дрібними банками, що може продовжувати викривляти ситуацію у бік ринкової переваги крупних банків над дрібними.

Аналізуючи динаміку індексу Херфіндаля-Хіршмана для українського банківського сектору за 2015-2024 роки по чистих активах і депозитах фізичних осіб, варто відмітити значний і постійний дисбаланс між його значеннями (у 2024 році ННІ за чистими активами склав – 949, а за депозитами фізичних осіб – 1763, тобто перевищував майже удвічі).

Така ситуація демонструє те, що крупні банки ведуть агресивну депозитну політику залучаючи більшу частку депозитів населення, а от кредитують значно менше. Сформований ними кредитний портфель порівняно нижчої якості, із значною часткою непогашених кредитів, через що утворюється додатковий системний ризик для всього банківського сектору країни. Проблемні кредити сконцентровані в найбільших банківських установах, перевантажують їх баланси і зменшують кредитний потенціал таких банків, а враховуючи їх системну важливість НБУ змушений

слідкувати за можливими негативними наслідками таких системних ризиків і забезпечувати фінансову стійкість банків, захищаючи права споживачів банківських послуг.

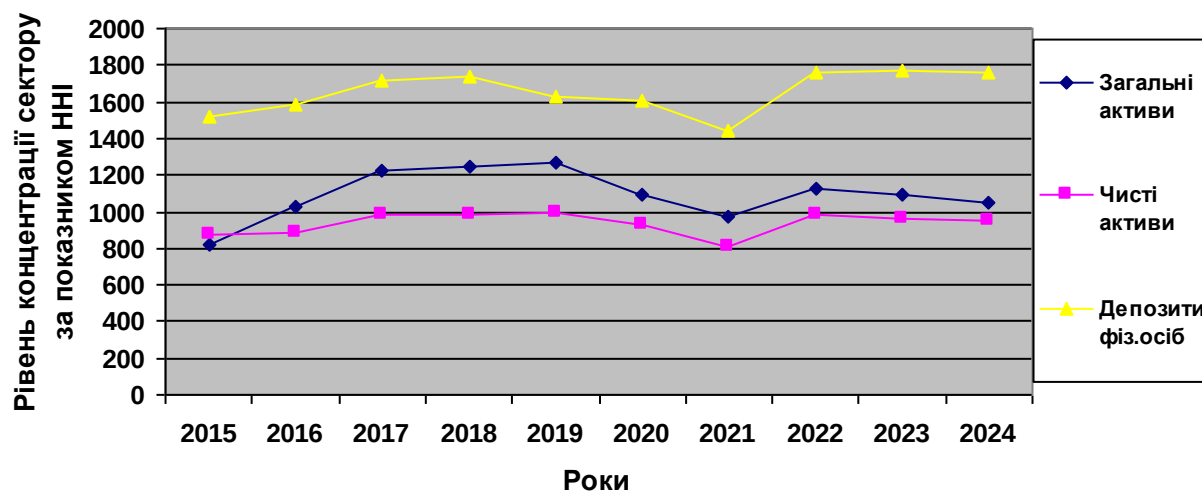

Рис. 3. Рівень концентрації банківського сектору України за індексом Херфіндаля-Хіршмана у 2015-2024 роках [10]

Рівень концентрації українського банківського сектору різко зріс після націоналізації Приватбанку у 2016 році та Сенсбанку у 2023 році і хоча значення індексів концентрації є помірними і характеризують середньоконцентрований стан банківського сектору, негативною характеристикою є його централізація у державному секторі (4 з 5 найбільших в Україні банків перебувають у власності держави), що впливає на реалізацію активної політики банків, їх ризик-апетити та рівень конкуренції у секторі.

Станом на кінець 2024 року державні банки залучили 53,2% депозитів від фізичних осіб і володіли 55,5% загальних активів банківського сектору (у т.ч. Приватбанк 36% та 25% відповідно). Із 5 тис. од. структурних підрозділів усіх банків України 2,7 тис. од. належать державним банкам, у т.ч. 1,1 тис. од. – Приватбанку, у державних банках працює половина усіх банківських працівників. Частка банкоматів і платіжних терміналів державних банків - 82%, і з них 60% - банкомати та платіжні термінали Приватбанку. Частка

непрацюючих кредитів у кредитних портфелях державних банків сягає 43%, з них 18% - «старі» непрацюючі кредити Приватбанку. Із загального обсягу непрацюючих кредитів усіх українських банків 393 млрд грн у 2024 році – 84% належать саме державним банкам, а 43% - Приватбанку. За 2017-2024 роки (період переважання державних банків на ринку) співвідношення чистих кредитів наданих суб'єктам господарювання до ВВП знизилося удвічі із 15,1% до 7,6%, а співвідношення чистих кредитів наданих фізичним особам до ВВП знизилося із 3,1% до 2,9%. При цьому співвідношення коштів суб'єктів господарювання до ВВП зросло з 14,3% до 20,3% [10]. Таке погіршення показників рівня проникнення банківського сектору в економіку спостерігалось і на тлі падіння обсягів ВВП у минулих роках.

За цей же період більшість банківських установ працювали досить прибутково, а у 2022–2024 роках взагалі одержали надприбутки, переважно від розміщення своїх активів у військові облігації, ОВДП і депозитні сертифікати НБУ, при цьому не розвивали кредитування, за виключенням державних пільгових кредитних проєктів.

Отже, як ми вже зазначали у попередніх дослідженнях «банківський сектор в Україні суттєво контролюється державою, у кредитуванні економіки обтяжений значним обсягом «поганих» активів у кредитному портфелі, а тому для державних банків одним з ключових завдань є очищення балансів від непрацюючих активів шляхом їх списання та формування резервів. Водночас, у сучасних невизначених умовах розвитку економіки активні операції державних банків перемістились у сектор кредитування практично безризикових державних боргових зобов'язань. Таким чином, банківський ресурс переміщується з реальної економіки на підтримання публічних фінансів, тобто бюджетних програм держави» [12].

Міністерство фінансів України з 2020 року планувало частковий «вихід» держави з усіх державних банків, щоб зменшити її ринкову частку до 25%. Проте війна кардинально змінила ці плани, оскільки державні банки є стратегічно важливими для забезпечення механізмів фінансування оборони

країни. Державні банки дають змогу державі вчасно реагувати і запроваджувати потрібні зміни у функціонування банківської системи задля її стабілізації і впливу на монетарну політику.

Варто також відмітити й інтеграцію банків із небанківськими фінансовими установами, розвиток їх співпраці у депозитно-кредитній сфері, страховій справі, недержавному пенсійному забезпеченні і т.п. Більшість небанківських фінансових установ України вкладають значну частку своїх активів саме у банківські інструменти, особливо враховуючи незначний розвиток українського фондового ринку й обмеженість доступних якісних цінних паперів, які котируються на біржах. У результаті ми можемо спостерігати проникнення банків і на ринок небанківських фінансових установ України, чим збільшується вплив крупних банків на весь фінансовий сектор країни.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Необхідність концентрації капіталу у банківському секторі зумовлюється багатьма чинниками та супроводжується як позитивними так і негативними наслідками. Вперше чітка тенденція до зменшення кількості банків в Україні була зафіксована після кризи 1998 року, а потім у результаті економічних криз 2008 і 2014 років кількість діючих банків знову різко скоротилась майже утричі. На даний час в Україні не створюються нові банки, однак відбувається їх укрупнення, універсалізація і централізація, переважно через механізми злиття, приєднання і поглинання банків.

Розглянувши в динаміці частку активів п'яти найбільших банків та значення індексу Херфіндала – Хіршмана за активами у банківських секторах європейських країн, у тому числі й України за 2019-2023 роки, ми зробили висновки, що банківський сектор України є помірно концентрованим. Порівнюючи значення індексів концентрації українського банківського сектору з аналогічними індексами країн ЄС, ми бачимо, що вони є прийнятними. Зростання ж значень більшості індексів концентрації у

банківських секторах європейських країн також зумовлене зменшенням чисельності працюючих банків і ростом конкурентної боротьби.

Частка активів 5 найбільших банків в активах банківської системи є важливим індикатором банківської безпеки країни. В Україні починаючи з 2015 року значення цього індикатора із «небезпечного» стало «критичним», а у 2017-2019 роках перевищувало навіть і його, тобто такий високий рівень концентрації банківського сектору негативно впливає на стан економічної безпеки країни загалом.

В українському банківському секторі відмічається вищий ступінь конкуренції між крупними банками і менший між дрібними банками, що може продовжувати викривляти ситуацію у бік ринкової переваги крупних банків над дрібними. Крупні банки ведуть агресивну депозитну політику залучаючи більшу частку депозитів, а сформований ними кредитний портфель порівняно нижчої якості, із значною часткою непогашених кредитів, через що утворюється додатковий системний ризик для всього банківського сектору.

40 дрібних банків України володіють лише 6,6% від усіх активів сектору і потребують підвищення продуктивності для закріплення на ринку через спеціалізацію або ж їх у подальшому очікує консолідація. Консолідація малих і середніх банків не загрожує банківському сектору надмірною концентрацією, тому необхідно сприяти зростанню ефективності й доступності банківських продуктів із одночасною мінімізацією банківських ризиків.

Негативною характеристикою є централізація банківського капіталу у державному секторі, коли 4 з 5 найбільших в Україні банків перебувають у власності держави, що впливає на реалізацію активної політики банків, їх ризик-апетити та рівень конкуренції. У нинішніх воєнних умовах активні операції державних банків змістились із сфери кредитування у сектор малоризикових державних боргових зобов'язань. Таким чином, банківський

ресурс переміщується із реальної економіки на підтримку публічних фінансів, тобто бюджетних програм держави.

Задля подальшого ефективного розвитку банківського сектору України необхідно і в подальшому досліджувати стан його концентрації, враховуючи його структуру та вплив на економічну безпеку країни на тлі активної цифровізації і глобалізаційних процесів.

Література

1. Циганова Н.В. Концентрація та централізація капіталу в банківській сфері : монографія. К. : КНЕУ, 2014. 254 с.
2. Базилевич В., Филюк (Колоша) В. Концентрація у банківському секторі України: сучасний стан та шляхи регулювання. *Банківська справа*. 2012. № 2 (104), С. 3-18.
3. Березовик В.М., Прозоров Ю.В. Межі концентрації державного банківського капіталу та інститути координації кредитування економіки. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4144> (дата звернення: 1.03.2025).
4. Гасюк М. О. Оцінка індексів концентрації банківської системи України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Випуск 2 (118). С. 99-104.
5. Ігнатюк А., Колоша В. Концентрація ринку банківських послуг України: сучасний стан та перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2024. № 1(224). С. 37-44.
6. Berger, A.N., Klapper, L.F., Turk-Ariss, R. Bank Competition and Financial Stability. *Journal of Financial Services Research*. 2009. № 35, 99-118.
7. Ferreira, C. (2023). Competition and Stability in the European Union Banking Sector. *International Advances in Economic Research*, 29, 207-224. <https://doi.org/10.1007/s11294-023-09880-z> (дата звернення: 15.02.2025).

8. Наглядова статистика Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervisionstatist> (дата звернення: 04.03.2025).
9. Degree of banking sector concentration continues to differ widely across countries. *ECB*. 2019-2023. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2024/html/ecb.pr240607~92e24c335f.en.html> (дата звернення: 5.03.2025).
10. Національний банк України. Огляд банківського сектору, лютий 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-lyuty-2025-roku> (дата звернення: 2.03.2025).
11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 №1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 11.03.2025).
12. Гладчук О., Марич М. Тенденції функціонування державних банків України в сучасних умовах. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 84. № 5. С. 99-106.

References

1. Tsyhanova, N. (2014), *Kontsentratsiia ta tsentralizatsiia kapitalu v bankivskii sferi* [Concentration and Centralization of Capital in Banking], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Bazylevych, V. and Fyliuk (Kolosha), V. (2012), “Concentration in Ukraine's Banking Sector: Modern State and the Ways of Regulation”, *Bankivs'ka sprava (Banking)*, vol. 2(104), pp. 3-18.
3. Berezovyk, V. and Prozorov, Y. (2024), “Limits of state's bank capital concentration and institutions for coordinating of lending to the economy”, *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], vol. 63, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4144> (Accessed 1 March 2025).

4. Hasiuk, M. (2016), "Evaluation of Concentration Indexes of Banking System of Ukraine", *Bankivs'ka sprava (Banking)*, vol. 2 (118), pp. 99-104.
5. Ignatyuk, A. and Kolosha, V. (2024), "Concentration of the Ukrainian banking services market: current state and prospects", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, vol. 1 (224), pp. 37-44.
6. Berger, A.N. Klapper, L.F. and Turk-Ariss, R. (2009), "Bank Competition and Financial Stability", *Journal of Financial Services Research*, vol. 35, pp. 99-118.
7. Ferreira, C. (2023), "Competition and Stability in the European Union Banking Sector", *International Advances in Economic Research*, vol. 29, pp. 207-224. <https://doi.org/10.1007/s11294-023-09880-z>.
8. National Bank of Ukraine (2025), "Supervisory Statistics", Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (accessed 4 March 2025).
9. ECB (2024), "Degree of banking sector concentration continues to differ widely across countries2019-2023", Available at: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2024/html/ecb.pr240607~92e24c335f.en.html> (accessed 5 March 2025).
10. National bank of Ukraine (2025), "Banking Sector Review, February 2025", Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-lyutiy-2025-roku> (accessed 2 March 2025).
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), Order "On Approval of guidelines for the calculation of economic security of Ukraine", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (accessed 11 March 2025).
12. Hladchuk, O. and Marych, M. (2023), "Functioning trends of the state banks of Ukraine in the current conditions", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 5 (84), pp. 99-106.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2025 р.